

Ivana Dizdar

**(Re)konstrukcija identiteta na hrvatsko-hercegovačkom pograničju – književne naracije
u razdoblju 1878. – 1991.**

14. lipnja 2023.

SAŽETAK

Književne i izvanknjiževne naracije koje se odnose na razmatrano područje hrvatsko-hercegovačkoga pograničja zahvalna su tema za još uvijek nedovoljna istraživanja, ali i plodno tlo za marginalizaciju, stereotipizaciju i politizaciju. Želeći dati doprinos dosadašnjemu znanstvenome proučavanju kao i verifikaciji i demistifikaciji dostupnih izvora, u disertaciji se pokušalo ispitati povratnu vezu između književno-kulturalnih modela *sensu largo* shvaćenoga pograničnoga područja i identiteta njegovih žitelja.

Korpus analiziranih tekstova obuhvatio je odabrana djela hrvatskih autora koji su pisali na hrvatskome jeziku, a podrijetlom i/ili stvaralaštvom su bili vezani uz pograničnu hrvatsko-hercegovačku regiju, s posebnim osvrtom na područje tzv. Bekije te granicu Imotske krajine i zapadne Hercegovine kao mikroregijâ. Vremenski je istraživanje omeđeno dvjema godinama koje su bile prekretnice u izvanknjiževnome smislu: godinom 1878. kada Bosna i Hercegovina dolazi pod upravu Austro-Ugarske Monarhije (u čijem su sastavu već bile tadašnje hrvatske zemlje koje ipak nisu bile stvarno priključene Hrvatskoj, što je indikativno u slučaju Dalmacije) te godinom 1991. koja označava početak Domovinskoga rata i raspad Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije.

Cilj je istraživanja bio dvostruk: kao prvo, istražiti (mikro)regionalne posebnosti ocrtane u književnim djelima s hrvatske i (bosansko)hercegovačke strane te vidjeti može li se govoriti o dvostrukoj pripadnosti predmetne književnosti (1) regionalnoj i nacionalnoj te (2) pograničnoj i matičnoj književnosti, odnosno tvori li književnost nastala na periferiji kakav *corpus separatum* ili pak obogaćuje kanonsku (hrvatsku) književnost i daje širu sliku njezina povijesnoga razvoja; kao drugo, istražiti koliko i kako se upisuju tzv. mali (prešućivani i/ili marginalizirani) autori u hrvatsku književnost i uputiti na eventualnu potrebu revalorizacije njihovih djela.

Interdisciplinarnim pristupom, odnosno kombiniranjem nekoliko metodologija (elementi novoga historicizma, prostornih znanosti, novoga regionalizma, književnopovijesni

pristup) i metoda komparacije, analize i sinteze, omogućio se uvid u različite književne vrste s naglaskom na liriku, epiku i različite diskurzivne književne oblike. Nadalje, ispitani su odnosi hrvatskih autora dijakronijski i sinkronijski (međusobno, ali i u odnosu s pripadnicima bošnjačkog i srpskog književnog kruga) kad je to bilo relevantno kako bi se dobila šira slika književnih, povijesnih, kulturnih i društvenih prilika.

Kako bi se ostvario gore navedeni cilj, definirane su tri hipoteze. Prva je hipoteza da regionalna književnost prati kontinuitet hrvatske književnosti u svojim temama, književnim pravcima, stilovima, strujama te da se upisuje u nacionalnu, a ova u europsku književnost. Druga je hipoteza da pogranična književnost obogaćuje matičnu književnost, ne negirajući svoj poseban položaj između centara ideološkoga i estetskoga normativizma Hrvatske, BiH, Srbije (ali i europskih centara) te otvara pitanja višestrukosti identiteta. Treća je hipoteza da identitet, napose u književnom i kulturnom smislu, treba promatrati kao „sklisko područje“, podložno izvanknjiževnim manipulacijama, odnosno kao područje prelijevanja i mnogostrukosti.

Hipoteze su ispitane u trima istraživačkim razdobljima, koja se odnose na tri središnja poglavlja disertacije: (1) od austrougarskog zauzeća Bosne i Hercegovine do Prvoga svjetskog rata; (2) u ratnom i međuratnom razdoblju; (3) od početka Drugoga svjetskog rata do početka Domovinskoga rata.

Prva je hipoteza potvrđena djelomično jer je analiza pokazala da predmetna književnost većinom ne prati aktualne književne struje, s iznimkom kanonskih pisaca uvrštenih u disertaciju. Netipičan razvoj hrvatsko-hercegovačke književne regije i značajan utjecaj izvanknjiževne zbilje na književna djela donekle su u skladu s netipičnim razvojem hrvatske kanonske književnosti koja se europskim tokovima ipak otvara ranije. Druga je hipoteza potvrđena u potpunosti, odnosno pokazalo se ne samo da pogranične naracije obogaćuju matičnu književnost, već se upisuju u glavni kompleks hrvatskih autonaracija. Tako se može govoriti o pograničnome mentalitetu ne samo u kontekstu ovdje analiziranoga prostora, već i o Hrvatskoj kao rubnom prostoru, na dodiru dviju većih kulturnih i civilizacijskih cjelina, Zapada i Istoka. Treća hipoteza također se u potpunosti potvrdila te se zaključilo da je jedini održivi pristup promatranju razvoja (književnoga) identiteta onaj koji zagovara višestrukost i neprestanu nadogradnju. To nije samo preskriptivni pristup 21. stoljeća, već i deskripcija književnih naracija u svim trima istraživačkim razdobljima jer se pokazalo da su čak i oni autori koji su u političkim i publicističkim tekstovima skloni zagovaranju homogenizacije (identiteta) u književnima tolerantniji, pa i vizionarski nastrojeni.

Nadalje, na području koje je jezično, nacionalno-etnički i vjerski poprilično homogeno, u svim trima istraživačkim razdobljima identitet se potvrdio kao kompleksna kategorija u smislu pojedinih poetika, tematsko-motivskoga i stilskoga sloja, a posebno kad je riječ o idejnome sloju predstavljenom u književnom stvaralaštvu pojedinih autora. Stoga su, ne želeći podlijeći generalizaciji i imajući na umu širok vremenski raspon i smjenu književnih paradigmi, identificirane (ne)stabilne, rekurzivne identitetske kategorije (osobne i kolektivne) kroz koje se reafirmiraju različiti književni likovi utjelovljujući različite ideje: od poslušnoga, obiteljskoga, pobožnoga, tolerantnoga Hrvata katolika (prvo razdoblje), preko lika liberalnijega, zapadnoeuropski orijentiranoga intelektualca nemoćnog pred (po)ratnim rasapom (drugo razdoblje) do suvremenoga intelektualca, autsajdera koji ostaje „pojedinačni slučaj“ te pikara i *homo ludensa* (treće razdoblje).

Konačno, utvrđeno je postojanje osam dominantnih narativa: o jeziku, domoljublju, slozi, vjeri, obitelji, tradiciji, zavičaju i ličnosti. Zaključno je utvrđeno da svi odabrani autori protagoniste prikazuju u skladu s vrijednosnim sustavom doba u kojemu djela nastaju, odnosno da prenose ideje svoga doba koje se razlikuju ovisno o samoj identifikaciji autora, njegovu književno-kulturnome i društveno-političkome angažmanu. Stoga supostoje i popratni kontranarativi koji su u radu oprimjereni i koji još jednom potvrđuju tezu o neprestanoj rekonstrukciji skliskoga identiteta.

Ključne riječi: (auto)naracije, (de)mitizacija, hrvatsko-hercegovačka regija, marginalizirani autori, regionalna književnost, periferija, tradicija, višestruki identiteti.

A handwritten signature in black ink, reading "Ivana Dizdov". The signature is written in a cursive, flowing style. The first name "Ivana" is written in a larger, more prominent script, while the last name "Dizdov" is written in a similar but slightly smaller script. The signature is positioned in the lower right quadrant of the page.